

УДК 373.3/5.016:811.161.2(045)

ІНТЕРАКЦІЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ**Грачова Т.М., Жукова М.Л.**

Маріупольський державний університет

Досліджено застосування на практиці інноваційних методологічних підходів, що надають реальну можливість викладачам-словесникам підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань учнів. Доведено результативність практичного використання методів інтерактивного навчання у процесі вивчення української літератури у школі. Підтверджено, що активна позиція учнів під час навчання сприяє підвищенню якості засвоєння навчального матеріалу, формуванню особистостей з активною життєвою позицією, відповідною шкалою морально-етичних цінностей. Вибір методів і прийомів інтерактивного навчання залежить від вікових, індивідуальних особливостей школярів, рівня їх психологічної підготовки.

Ключові слова: інтерактивні методи, методичні прийоми, інновації, навчальний процес, літературні компетенції.

Постановка проблеми. Динамічний процес розвитку нашого суспільства потребує від сучасної школи новітніх технологій навчання, продуктивних методик підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Саме за допомогою інноваційних технологій сучасна школа зможе забезпечити позитивну мотивацію здобуття знань учнями, сформуванню у них потребу в самоосвіті, стійкий інтерес до фахової дисципліни, інтелектуальний та творчий розвиток. Актуальність даного дослідження обумовлюється необхідністю поглиблення концептуальних (теоретичних і практичних) засад інтеракції для подальшого активного розвитку новітніх технологій у шкільному навчанні відповідно до домінуючих напрямів розвитку освітньої системи України. Особливого значення при цьому набуває ефективність засвоєння навчального матеріалу учнями на уроках української літератури із врахуванням їх індивідуальних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторитетних учених, що займалися різними аспектами інтеракції, варто назвати В. Андреева, Р. Грановську, О. Пометун, Л. Пироженко, С. Дем'янову, Г. Сиротенка. Проблема реформування системи освіти та інноваційними тенденціями в ній також цікавилися Л. Даниленко, В. Довбищенко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Федорова, Л. Федулова.

Мета статті – на основі узагальнення теоретичного наукового досвіду сучасної методичної науки обґрунтувати доцільність практичного використання на уроках української літератури у школі інноваційних форм та методів організації навчання.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивне навчання у сучасному педагогічному дискурсі є пріоритетним. Все більше науковців, викладачів, учителів опановують теорію інтеракції та форми її практичного використання на заняттях (уроках). О. Пометун, активний теоретик, пропагандист інтерактивного навчання, тлумачить його як організацію вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні самооцінки та зворотного зв'язку; постійній активності учня.

На думку прихильників інтерактивного навчання, його переваги стають більш наочними, якщо подавати їх у порівняльній парадигмі з традиційними формами навчання. При цьому слід брати до уваги мету, завдання, методи навчання та форми комунікації (учитель – учень, учитель – учні, учні – учні).

Учитель (викладач), що працює за традиційною методикою, у процесі підготовки до уроку

(заняття) добирає, диференціює та систематизує навчальний матеріал, використовуючи такі традиційні форми і методи роботи, щоб максимально повно передати його учням, формуючи у них необхідні вміння та навички. Основний акцент педагога – традиціоналісти роблять на якості навчального матеріалу. Сперечатися з тим, що глибока обізнаність учителя щодо предмета викладання, загалом, і конкретного навчального матеріалу щодо теми, зокрема, є надзвичайно важливою, не наважиться ніхто з новаторів. Більше того, професійна компетентність учителя, перш за все, передбачає ґрунтовну обізнаність з предметом викладання. Отже, зміст навчального матеріалу становить основу уроку як традиційного, так й інтерактивного навчання. Однак, якщо педагог-традиціоналіст розраховує на те, що учні повинні максимально точно, бажано у повному обсязі, відтворити запропоновану викладачем інформацію, і позитивним результатом роботи при цьому вважає можливість учнів ретранслювати засвоєну навчальну інформацію максимально ближче до «першоджерела», то мета інтерактивного навчання – створення учителем умов навчання, коли школяр сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних сферах життя.

Сучасна школа не може задовільнитися тим, що кінцева мета учителя – запам'ятовування учнями навчального матеріалу, певних змістових інформаційних блоків, що безсистемно і часто не усвідомлено залишаються у пам'яті учнів. Важливо, щоб учень не лише мав певні знання з предмета, але й міг свідомо їх використовувати, «привласнити». Це є можливим, лише коли знання набувалися шляхом активного пізнання, дискусій, обговорень, обміну думками з іншими. У цьому і полягає принципова відмінність цілей інтеракції від цілей традиційної системи освіти.

З метою підвищення якості знань учнів, враховуючи дані соціально-психологічних досліджень, учителям варто залучати школярів до активного пізнання. Результативність такої діяльності – 70-90% засвоєння навчального матеріалу (порівняємо з 20-50% від «пасивного» пізнання).

Урок – постійна багатопланова комунікація. Традиційний урок – це процес, керований учителем на всіх рівнях. Домінантна роль педагога у процесі організації навчального процесу при цьому не викликає ніяких сумнівів, оскільки монолог учителя (слово учителя) є найбільш розповсюдженою формою спілкування на традиційному уроці. При цьому учитель вимагає від учнів дотримуватися певних норм поведінки на уроці, щоб мати змогу максимально комфортно викласти необхідну інформацію. Тиша на уроці і концентрація уваги учнів на центральній дійовій особі уроку (вчителеві) є необхідними умовами традиційного уроку. Тільки у такий спосіб учитель чітко і лаконічно зможе забезпечити процес ретрансляції знань (мета традиційного навчання). Комунікаційна роль учня при цьому – пасивний слухач, завдання якого максимально повно запам'ятати надану вчителем інформацію та іноді продемонструвати рівень засвоєння матеріалу. З цією метою традиційна школа має систему засобів заохочення і покарання учнів.

Інтерактивне навчання бачить учня активним учасником освітнього процесу, отже його комунікаційні потенції на уроці є принципово відмінними порівняно з традиційною школою. Змінюється роль самого учителя – він не домінує, а стає співучасником навчального процесу разом з учнями. Отже, у школярів з'являється можливість не лише спілкуватися з учителем, але й вступати у комунікацію один з одним. У процесі інтерактивного навчання школярі висловлюють власні думки, емоції, враження, пов'язані з навчальним матеріалом. Звісно, роль учителя попри зміщені комунікаційні акценти залишається надзвичайно вагомою. Він, поза сумнівом, організовує навчальний процес, координує діяльність школярів, консультує учнів у разі необхідності. У нього – роль режисеру, що під час вистави (уроку) знаходиться ніби осторонь процесу, однак всі розуміють, що все, що відбувається на сцені (уроці), – вдумливо скориговано компетентною особою. Відповідальність за успіх справи беруть на себе всі учасники навчального процесу, оскільки результати досягаються спільними зусиллями вчителя та учнів.

Усвідомлено відмовитися від традиційного навчання вчителям не просто. Важко ламати усталені стереотипи викладання, бо самі вчителі вчилися, у переважній більшості, за традиційною методикою викладання. Співнавчання, колективне, групове навчання, коли функції учителя принципово відрізняються від традиційних, викликає неоднозначну оцінку серед викладачів.

Важливо зауважити, що якісно організувати інтеракцію – не просто, оскільки це вимагає певних зусиль як від учителя, так і від учнів у руйнуванні звичної, добре напрацьованої системи, що хоч і не дає бажаних результатів, але є зрозумілою, комфортною, опрабованою протягом довгого часу, науково обґрунтованою у численних методичних розвідках минулих років. Однак треба враховувати той факт, що нині учень є представником нового покоління, продуктом епохи динамічної, мінливої, інформаційно перенасиченої. Сучасна дитина вже з раннього віку активно входить у світове інформаційне поле за допомогою різноманітних гаджетів. У неї з'являються нові потреби щодо способів отримання інформації, шляхів її засвоєння. Індивідуальні вимоги учнів, поза сумнівом, треба враховувати. Інтеракція дає учням можливість для розкриття індивідуальних потенцій, інтелектуальної самореалізації, творчості. Однак, існує реальна небезпека, що учні, які у процесі інтерактивного навчання змушені виконувати значну кількість різноманітних дій, втрачать можливість у повному (необхідному) обсязі сприймати зміст матеріалу. Тому учитель повинен встановити обов'язковий зворотній зв'язок з учнем після засвоєння ним масиву необхідної інформації. Саме рефлексія, як заключний етап інтерактивного навчання, є необхідним етапом, коли учні мають можливість по завершенні активних дій розмірковувати про результати, способи виконання завдань, можливості використання набутих знань і вмінь. Правильно організована рефлексія (результат спільної роботи учнів і викладача) вимагає від учасників процесу теоретичної і практичної підготовки.

Впровадження інтерактивного навчання у школі – процес, що вимагає психологічної підго-

товки від учителя й учнів. Немотивована, психологічно неорганізована аудиторія школярів неодмінно буде сприймати новий спосіб навчання або несерйозно (гра), або негативно (психологічний дискомфорт). Отже, психологічна адаптація школярів і учителя є неодмінною умовою грамотної інтеракції. Соціально-психологічний аспект інтерактивного навчання безпосередньо обумовлює ефективну діяльність на діловому рівні. Щоб учні мали змогу засвоювати теоретичні інформаційні блоки, виконувати різнопланові завдання і вправи, запам'ятовувати матеріал, слід створити на уроці атмосферу психологічного комфорту. Психологи радять звернути увагу на комунікаційну культуру учнів, оскільки взаємонавчання (у маленьких, середніх групах, всім класом), консультування учнями своїх однокласників, що є одними з найбільш продуктивних методів інтерактивного навчання, вимагають від школярів постійного спілкування. Від емоційно-психологічної налаштованості класу на активну колективну роботу залежить кінцевий результат навчальної діяльності.

З метою створення позитивної атмосфери на уроці, продуктивної комунікації у колективі важливою є атмосфера відкритості, підтримки (у разі необхідності) на шляху пошуків рішення. Поради, консультації, необхідна практична допомога учням під час виконання вправ, завдань з боку учителя є пріоритетними порівняно з контролем, критикою. Завдання учителя – пильно слідкувати за ходом заняття: за тим, як школярі здобувають інформацію, оцінюють і систематизують її, які висновки роблять, як спілкуються при цьому. Важливо критично спостерігати і за тим, як формуються уміння і навички учнів. Однак, робити це слід максимально коректно, щоб не згасити у школярів бажання робити активні самостійні кроки на шляху засвоєння знань. Тоді, коли учитель зрозуміє, що учні вже підготовлені до інтеракції, можна послабити контроль педагога і дати більше самостійності школярам, переакцентувавши їх на самооцінку і самоконтроль.

З метою створення на уроці позитивного мікроклімату, де всі учасники процесу почувають

себе спокійно і захищено, учителю варто використати ряд методів, що практично працюють на позитивний результат. Серед методів, прийомів і технологій навчання, що згуртовують колектив, викликають позитивні емоції, пов'язані з процесом навчання, розвивають позитивну мотивацію, можна вважати активне слухання, градусник, спільну угоду, різні варіанти знайомства, комплімент, очікування, парафразування тощо.

Кожен урок починається з того, що учитель актуалізує опорні знання учнів та мотивує їх подальшу навчальну діяльність. Це важливий етап на шляху до засвоєння нової навчальної інформації школярами, оскільки якісний акт пізнання базується на фундаменті попередніх знань, уявлень навіть, якщо вони є епізодичними, неповними, неточними чи навіть упередженими, помилковими. На цьому етапі важливо привернути увагу учнів до нової теми, проблеми, пробудити їх зацікавленість до предмета майбутнього дослідження. Треба організувати роботу у такий спосіб, щоб школярі виявили свій рівень попередніх знань (можна шляхом уточнюючих питань з обох боків). Після того, як учитель оцінить ступінь засвоєння учнями попередніх знань, слід сфокусувати увагу школярів на новій темі та спробувати викликати до неї невідомий інтерес. Логічним продовженням роботи будуть постановка проблем і завдань та актуалізація її бажаних результатів. Позитивних результатів у роботі можна досягти, використовуючи методи: ходимо навколо, говоримо навколо, рольова гра, обговорення проблеми в загальному колі, незакінчені речення, мозковий штурм, мікрофон, герб.

Висновки і пропозиції. Досвід роботи у школі наочно доводить, що впровадження інноваційних методів на уроках української літератури у школі значно поліпшує якість презентації навчального матеріалу та ефективність його засвоєння школярами, підвищує мотивацію до вивчення української літератури, створює умови для комфортної комунікації між учителем та учнями та школярами між собою у межах колективу (класу).

Список літератури:

1. Дем'янова С.О. Інноваційні технології та сучасний урок літератури. К.: Шкільна освіта, 2006. 128 с.
2. Кашлев С.С. Технологія інтерактивного обучения. Минск: Беларуский верасень, 2005. 196 с.
3. Пометун О.І., Пирожено Л.В. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. К., 2002. 136 с.
4. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: Підручник. К.: Академія, 2012. 312 с.

Грачева Т.Н., Жукова М.Л.

Мариупольский государственный университет

ИНТЕРАКЦИЯ НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

Исследовано применение на практике инновационных подходов, которые дают реальную возможность преподавателям-филологам повышать эффективность учебного процесса и уровень знаний учеников. Доказана результативность практического применения методов интерактивного обучения в процессе изучения украинской литературы в школе. Подтверждено, что активная позиция учеников во время обучения повышает качество усвоения учебного материала, формирует личность с активной жизненной позицией, необходимой шкалой морально-этических ценностей. Выбор методов и приемов интерактивного обучения зависит от возрастных, индивидуальных особенностей школьников, уровня их психологической подготовки.

Ключевые слова: интерактивные методы, методические приемы, инновации, учебный процесс, литературные компетенции.

Grachova T.N., Zhukova M.L.

Mariupol State University

INTERACTION IN THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE IN MODERN SCHOOL

Summary

There is studied the application in action of innovative methodological approaches that provide a real opportunity for language and literature teachers to improve the effectiveness of the educational process and the level of students' knowledge. The effectiveness of practical use of interactive learning methods in the process of studying Ukrainian literature at school is proved. There is confirmed that the active position of students during the study contributes to improve the quality of learning material and to form personalities with an active life position and with an appropriate scale of moral and ethical values. The choice of methods and techniques of interactive learning depends on the age-related and individual characteristics of students and on the level of their psychological training.

Keywords: interactive methods, methodical techniques, innovations, educational process, literary competences.